

Oponentský posudek disertační práce

Katsiaryna Ramasheuskaya: *Specifika češtiny ruských studentů (se zaměřením na vybrané fonetické a morfosyntaktické jevy)*

Univerzita Karlova v Praze. Praha 2014

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc.

Konzultantka: PhDr. Jitka Veroňková, Ph.D.

Oponentka: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr. (FF UP Olomouc)

A) Soulad názvu práce obsahem

Soulad názvu práce s jejím obsahem nelze příliš posoudit, protože název samotný je formulován velmi obecně (a to i se zúžením uvedeným v závorce). Až z obou anotací a z Obsahu vyplyne, že se jedná o didaktickou práci zaměřenou na analýzu vybraných jazykových chyb při osvojování češtiny ruskojazyčnými mluvčími.

B) Soulad české a anglické anotace a klíčových slov s obsahem práce

Obě anotace se shodují s obsahem práce. Klíčová slova nejsou uvedena.

Pozn.: Práce má didaktický charakter, byla však předložena oborové radě v doktorském studijním programu Český jazyk. Přes tuto skutečnost je nutno ji posuzovat jako práci lingvistickou, popř. jako práci interdisciplinární. Od toho se budou odvíjet všechny následující formulace.

C) Schopnost formulovat cíl, hypotézy a závěry

Cíl není v úvodní kapitole formulován. Nalezneme jej až v kapitole 1, která je ovšem autorkou označena již jako „teoretická“ (s. 12). Formulace cíle má svou část lingvistickou (analýza vybraných jazykových jevů a jak s nimi „zacházejí ruskojazyční studenti“ - s. 14 v elektronické verzi, tak i dále) a část didaktickou (formulace didaktických závěrů využitelných při výběru učiva a vytváření učebních materiálů). Další formulace cíle se objevuje v kapitole věnované empirickému výzkumu (ovšem jen v subkapitole 3.2, ne již v 3.3 či 3.4).

Hypotézy v úvodní kapitole rovněž explicitně stanoveny nejsou, nenajdeme je ani v kapitole 1, ač tak úvodní kapitola slibuje (není-li možno za ně ovšem považovat formulace v podkapitole Předpoklady), dají se však porůznu vyčíst na různých místech dalšího textu, např. hypotézu o vlivu mateřského jazyka v podkapitole Metodologie (s. 16). Taková hypotéza je ovšem nasnadě, je otázka, zda může být vyvrácena.

Jednotlivé závěry jsou formulovány na konci empirických subkapitol 3.2, 3.3 a 3.4, jedná se o závěry didaktické (zmíněno explicitně), popř. o metodická doporučení. Subkapitola Celkový závěr (3.5) zabírá pouze půl strany a týká se jen potvrzení předpokladu o významném vlivu mateřštiny při osvojování blízce příbuzného jazyka.

D) Teoretická podkladová koncepce

Posuzovat teoretickou koncepci je vzhledem k zaměření práce velmi problematické. Dle autorky jsou teoretické části věnovány kapitoly 1 a 2. Kapitola 1 se ovšem týká jen popisu cílů, metody a předmětu práce, kapitola 2 (mimořádně velmi dobře, snad nejlépe zpracovaná kapitola) problematice tzv. mezijazyka. Je škoda, že tohoto konceptu není více využito v empirické části.

Hledá-li čtenář podkladovou teoretickou koncepci pro popis slibovaných vybraných jazykových jevů, je nutno hledat ji v kapitole empirické, tj. v kap. 3. Teoretické uchopení práce je zde však z hlediska lingvistického zcela nedostačující. Jen velmi těžko je možno vyčíst obecnou podkladovou teorii. Doktorandka sice mluví o morfosyntaxi a valenci, ale neodvolává se na podstatné práce, jež jsou české morfosyntaktické teorii věnovány (vůbec zde nejsou uvedena jména tvůrců české morfosyntaktické teorie, tedy jména jako Daneš,

Komárek, dokonce ani rusista Mrázek, v seznamu chybí 2. a 3. díl akademické Mluvnice češtiny). Totéž se týká teorie valenční.

Nejrozsáhlejší část empirické kapitoly je věnována klitikám, zde však zcela postrádám zásadní práce tomuto jevu věnované (např. Zwicky 1977, Fried 1994, Palková 1994, Běličová – Uhlířov 1996, Avgustinova – Oliva 1997, Esvan 2000, Uhlířová 2001, Veselovská 2001, Janda 2003, Kosek 2011 aj.). Tyto a mnohé další práce se přitom zabývají přesně tím, co chce doktorandka ve své práci zkoumat, tj. větnou pozici klitik (popř. i gramatičností těchto pozic). Autorka práce se chce při posuzování jazykových chyb opřít o „kritérium gramatičnosti“, nemá však ujasněno, jaké faktory mohou větnou pozici klitik vůbec ovlivnit. Dokonce se zdá, že autorka nemá jasno ani v pojetí klitik samotných. Není možno se omezit jen na školské interpretace týkající se nepřízvučnosti (ne vždy!) či tzv. druhé pozice (ne vždy!), srov. např. s. 43. Jak ukazuje nejnověji např. Kosek (2011), je větná pozice klitik ovlivněna nejen fonologickými, prozodickými a gramatickými faktory, ale i informační strukturou věty. Vedle toho je možno zmínit např. i charakteristiku syntaktického hostitele (může jím být i fráze?). Pozice může být i projevem individuálního stylu. V každém případě - hlubší poznání tohoto jevu (obecně i v jednotlivých jazycích) umožní dobrému didaktikovi pochopit, v čem vlastně tkví podstata žákovských chyb (a hledat řešení k jejich nápravě).

Kratší empirická část (podkap. 3.4) věnovaná kvantitě je již teoreticky podpořena lépe.

E) Poznámky ke zpracování práce

Další připomínky jsou v posudku pro přehlednost formulovány v jednotlivých bodech (někde již i s doporučeními):

- Zcela nevhodně je v práci užíváno školské jazykovědné terminologie, popisy jednotlivých jevů jsou někdy i zastaralé. Ale to je dáno právě absencí pevného teoretického podkladu (týká se hlavně rozsáhlých kapitol věnovaných klitikám – autorka dokonce nebyla schopna pojmout všechna klitika do jedné shrnující kapitoly a popsat jejich obecné vlastnosti).
- Pro popis tzv. reflexivního tvaru a tvarů synonymních je potřebí prostudovat nejen starší práce Kopečného a Havránka – Jedličky, ale i pasáže v Mluvnici češtiny 2 a především v Příspěvcích k české morfologii (Komárek 2006).

- Je rovněž potřebí vyrovnat se i s popisy v nových mluvnících češtiny (Cvrček 2010, Štícha 2013), pro případné přepracování disertační práce nejnovější (Panevová 2014).
- Popis préterita na s. 36 je velmi zastaralý. Ve 3sg. a pl. jde o nulový morf! (tím zůstává tento tvar tvarem analytickým, paralelním s ostatními analytickými tvary – srov. např. Komárek 2006).
- Pokud jde o didaktickou část, ta je zpracována velmi pečlivě, ačkoliv bych uvítala větší provázanost s částí teoretickou.

F) Schopnost analýzy materiálu, interpretace

- Analýza a interpretace jazykových jevů samotných je velmi problematická – viz již výše. Tím, že práce postrádá bezpečnou oporu o sekundární literaturu a pevný teoretický základ, stává se, že v hodnotitelných pokusech o analýzu dochází k některým dalším nepřesnostem, např.:
 - s. 56 – bylo by dobré osvětlit, proč je příklad „já to viděl“ hodnocen jako chyba (z hlediska ruského mluvčího je to pochopitelné, ale s touto konstrukcí je možno se setkat u rodilých mluvčích, především ze západní části území zcela běžně). Bylo by dobré odlišit slovotvorný a tvarotvorný formant (při interpretacích různých „se“ a „si“).
 - s. 60 (i jinde) – je skutečně „správným tvarem slovesa být“ jeho umístění ve větě?
 - s. 64 – vokativ osobního zájmena?, *mou* není tvar osobního zájmena, rozdíl *mě/mně* je věcí ortografie,
 - s. 75 – „tvary pomocného slovesa být byla osvojovány rychleji oproti příklonce si“ (tvary příklonky?),
 - s. 78 – „ortografický přepis nahrávek mluveného projevu“ (?).

G) Poznámky k sekundární literatuře

Poznámky k chybějící sekundární literatuře viz výše (týká se prací lingvistických, práce didaktické jsou zastoupeny dostatečně).

H) Dodržení ortografické a gramatické normy, adekvátnost stylistických prostředků

Formální zpracování práce je na vysoké úrovni, oceňuji především zpracování velmi přehledných tabulek a grafů, dále pracovní transkripce. Empirická část výrazně přesahuje část teoretickou, což je sice pozitivní, ale v této práci bohužel na úkor stanovení pevné teoretické podkladové koncepce. Publikační norma je dodržena. Prohřešky proti gramatické či ortografické normě se nevyskytují.

Závěr

Práce přinesla úctyhodný jazykový materiál, který ovšem nebyl náležitým způsobem zpracován. Práce postrádá především pevný lingvistický teoretický základ (jak již bylo zmíněno výše).

Část didaktická, ač zpracována velmi pečlivě, se tak nemůže opřít o dobrou analýzu a interpretaci jazykových jevů. Analýza jazykových chyb může být užitečná, jak správně píše autorka, jak didaktikovi, tak lingvistovi, přínos pro lingvistiku zde však postrádám. V některých momentech bych uvítala i větší provázanost didaktické teorie s částí praktickou (srov. kapitola o mezijazyku).

Z výše zmíněných důvodů bohužel nemohu doporučit disertační práci v této podobě k obhajobě.

Navrhuji však 2 možná řešení:

- a) Práce bude předložena oborové radě Didaktika konkrétních jazyků (a to po přepracování části lingvistické).**
- b) Práce bude dle doporučení v bodech výše důkladně přepracována. Může pak být provázána i s částí lingvodidaktickou a předložena jako práce interdisciplinární, a to oborové radě Český jazyk.**

V Olomouci 8. listopadu 2014

Božena Bednaříková

